

Príbeh Starkovcov

STRHUJÚCI OSUD MUŽA, KTORÝ V NITRE ODŠARTOVAL ÉRU ZVUKOVÉHO FILMU

Július Stark pochádzal z Liptovského Mikuláša, kde jeho predkovia vlastnili od konca 19. st. Štarkovskú rafinériu liehu (dnešný St. Nicolaus). Oženil sa s Gabrielou Verö z nitrianskej židovskej rodiny a po narodení syna Jozefa Aurela v roku 1909 pracoval počas 1. svetovej vojny v Maďarsku ako dôstojník rakúsko-uhorskej armády a bol aj prednostom železničnej stanice.

Rodina v r. 1915 konvertovala na katolícku vieru a po vzniku Československej republiky sa usadila v Nitre. Kúpili reprezentačný pongrácovský dom s veľkou záhradou na vtedajšej hlavnej ulici a otec rodiny sa začal venovať kinematografii. V r. 1930 kúpil Kino Palace, ktoré zmodernizoval najnovšou technikou a v ktorom premietol prvý hraný zvukový film na Slovensku. Obrovský úspech podnietil Starka zriadiť vo svojej záhrade kino, ktoré fungovalo až do začiatku 80. rokov.

Syn Jozef Aurel, absolvent Právnickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe, sa oženil s Katarínou Csiffáry, kt. sa narodila v r. 1919 v maďarskej katolíckej rodine nižšej šľachty. Po svadbe prepísal Július Stark kiná na nevestu Katarínu a tým ich zachránil pred arizáciou. Od vypuknutia vojny chránili rodinu Starkovcov pred deportáciami výnimky. Na jeseň 1944 však už nemali žiadnu cenu a deportácie hrozili aj konvertitom a Židom v zmiešaných manželstvách. Július a Gabriela boli cez Sered' deportovaní do Auschwitzu, kde aj zahynuli. Ich syn Jozef Aurel bol dvakrát internovaný do Serede a deportovaný do koncentračného tábora Bergen – Belsen, ktorý prežil a vrátil sa do Nitry. Jeho dcéra Christine žila po otcovej druhej deportácii s matkou a starou mamou, ktorá medzitým ovdovela naďalej v Nitre. Tu prežili bombardovanie i oslobodenie mesta 30. marca 1945.

Koncom mája sa otec vrátil domov. „Otec po vojne stále dúfal v návrat svojich rodičov. Nebol schopný odísť z Nitry, bola to fixná idea, neviem, kedy ho pustila, možno vtedy, keď prišiel na to, že bol hlúpy, že neemigroval, keď prišli komunisti“ spomína Kristína. Kiná boli znárodnené na základe Dekréty o opatreniach v oblasti

filmu v lete 1945. Na základe nepravdivého udania musela rodina v 1949 opustiť Nitru, ako aj veľkú rodinnú vilu na Hlavnej triede. Presťahovali sa do Bratislavy, kde sa Christine v roku 1952 narodil brat. V tom čase sa stali obeť Akcie B – núteného vysťahovania „nespolahlivých občanov“ z miest do malých dedín.

Otcovi sa včas podarilo cez vzdialeného príbuzného nájsť zamestnanie a byt v Čechách, v Jablonci nad Nisou, kam sa rodina v roku 1953 presťahovala. Počas sťahovania stratili v dôsledku v tom čase prebiehajúcej menovej reformy väčšinu svojich úspor. Otec bol pravidelne predvolávaný na výsluchy Štátnej bezpečnosti. Christine napriek vynikajúcemu prospechu nemohla študovať a ako jediná škola pre ňu pripadala do úvahy strojnica priemyslovka, na ktorej zmaturovala v roku 1960. O dva roky nato sa vydala za potomka podnikateľskej rodiny Chvojkových, ktorí boli po znárodnení firmy vysídlení do severných Čiech. Manžel dostal umiestnenku do Prahy.

Otec využil mierne uvoľnenie spoločenských pomerov a v roku 1963 požiadal o legálne vysťahovanie do Izraela, čo bola jeho jediná možnosť, ako sa dostať z Československa. O rok opustili rodičia s bratom republiku a usadili sa v Nemecku, v Kolíne nad Rýnom, kde mal pán Jozef ako preživší holokaustu nárok na finančnú podporu vlády a ako absolvent nemeckých škôl aj na nemecké štátne občianstvo. Našiel si zamestnanie predajcu v autoobchode a pani Katarína sa uplatnila vo vydavateľstve. Christine s manželom v decembri 1965 k rodičom na návštevu a otec ich prehovoril, aby sa už nevrátili. Za ilegálne opustenie republiky boli odsúdení v neprítomnosti a v máji 1968 amnestovaní. V roku 1969 sa presťahovali do Švajčiarska. Počas svojej úspešnej kariéry Christine od druhej polovice sedemdesiatych rokov zastupovala švajčiarsku firmu vo východnej Európe, v 80. rokoch aj priamo v Československu, kde ju predvolali na výsluch ŠtB.

V roku 1981 zobrala rodičov do Nitry. „Otec povedal, že bol v

Československu “po prvé, naposled a nikdy více”. Už to bolo pre nich cudzie, nebola to tá pekná Nitra, ktorú zažili, keď boli mladí.” Po revolúcii Christine zistila, že dom v Nitre je stále vo vlastníctve jej matky.

Po odchode do dôchodku sa v roku 2006 presťahovala späť do Kolína nad Rýnom, kde žije brat s rodinou a kde sa cíti doma, aj keď sa pravidelne vracia do Prahy.

Príbeh Felsenburgovcov

DCÉRU RODINY UKRÝVALI VO FÚRIKU S HNOJOM AJ V TMAVOM KUFRI

Rodina Felsenburgovcov vlastnila dom na Wilsonovom nábreží č. 82. Ferdinand „Nandor“ Felsenburg bol stavebný inžinier a zároveň člen Mestskej rady v Nitre. Je autorom viacerých stavieb v Nitre, jednou z nich je dodnes stojaci most cez rieku Nitru spájajúci Mostnú ulicu so štvrtou Zobor, či žabia fontána v mestskom parku. Oženil sa s Hertou Weiss, v roku 1938 sa im narodila dcéra Eva (Hava).

Rodine sa podarilo vyhnúť prvej vlne deportácií v roku 1942 z titulu postavenia p. Felsenburga ako „hospodársky dôležitého Žida“. Po vypuknutí SNP koncom leta 1944 a príchodom nemeckých jednotiek na Slovensko však táto ochrana prestala platiť. Rodina Felsenburgovcov našla úkryt v podzemnom úkryte na farme nežidovského páru Nagyových pod Zoborom. V bunkri o veľkosti asi 10 m² za peniaze ukrývali 3 židovské rodiny, spolu 13 ľudí. Jediným dieťaťom v skupine Židov bola Eva, pre ktorú bolo obtiažne sa po celé dni a noci skrývať bez svetla, čerstvého vzduchu a možnosti pohybu. Preto ju každý večer po zotmení pán Nagy brával na prechádzku okolo farmy. V jeden večer, po návrate z prechádzky, našli úkryt prázdny, objavilo ho gestapo a všetkých Židov, vrátane Eviných rodičov odviekli a poslali do koncentračných táborov. Manželia Nagyovci boli bezdetní, ulútostilo sa im Evy a zobrali si ju k sebe domov, kde ju ukrývali v strachu pred gestapom na rôznych miestach.

Mestská rada Nitra pred vojnou

O niekoľko dní objavilo gestapo u susedov ukrývanú Židovku, ktorá pod nátlakom prezradila, že aj Nagyovci ukrývajú malé dievčatko. Nagyovci okamžite v panike kontaktovali pani Cecíliu Scheibenreifovú, aby ešte v ten večer zobrala Evu do bezpečia. Pani Cecília bola vdova s tromi synmi, s ktorými bývala v jednoizbovom byte. Napriek tomu poslala najstaršieho syna 9-ročného Rudolfa aby prepašoval Evu naspäť do Nitra pod rúskom noci na fúriku s hnojom.

A tak Eva začala bývať v malom bytíku Scheibenreifovcov, spiac s pani Cecíliou a jej tromi synmi v jednej posteli, bez možnosti vychádzania von. Aj tu po čase gestapo robilo raziu, prehľadávajúc dom po dome s cieľom nájsť ukrývaných Židov. Ako sa lomoz širil k bytu Scheibenreifovcov, malý Rudko pohotovo strčil malú Evu do kufra, ktorý vložil do skrine a naň naskladal posteľnú bielizeň a uteráky. Gestapo prehľadalo celý byt, otvorili skriňu, ale kufra sa nedotkli. Eva bola opäť zázrakom zachránená. Do konca vojny si Evu vymenili do opatery Nagyovci i Scheibenreifovci ešte niekoľkokrát, vždy, keď hrozilo nebezpečenstvo odhalenia. Po vojne sa z Osvienčimu vrátil iba Evin

Ferdinant Felsenburg s Hertou Weiss

Mladomanželia Eva a Ilan Timor

otec Ferdinand, bol jedinou osobou z bunkra rodiny Nagyových, ktorá prežila. Evina mama Herta tam zahynula.

Ferdinand prišiel v tak zúboženom stave, že ho ani vlastná dcéra najprv nespoznala: „Keď sa môj otec vrátil z Osvienčimu, hľadal ma najprv v dome Nagyových. Pamätám si, ako som sa hrala vonku v snehu. Zrazu sa objavil starý muž. Bol vychudnutý na kosť a špinavý, oblečený mal vojenský kabát. Tento muž ma začal objímať a bozkávať a plakal, vraviac, že je môj otec. Bežala som k domu s

Rudo Scheibenreif a Eva v Nitre krátko pred vojnou

Pani Cecília Scheibenreif a Eva

krikom, že prišiel žobrák, ktorý tvrdil, že som jeho dcéra, ale to nie je pravda, pretože môj otec bol mladý, pekný a dobre udržiavaný, a toto bol smradľavý, starý žobrák ... trvalo nejaký čas, kým otec presvedčil Nagyových, že je skutočne mojím otcom....“ spomína Eva na príchod otca.

Spolu sa vrátili do ich čiastočne zbombardovaného domu v Nitre, v ktorom však boli ubytovaní vojaci Červenej armády. Smeli používať len jednu izbu, až kým ruská armáda neopustila Nitru.

Po založení štátu Izrael odišli za lepším životom. Eva tam vyštudovala za lekárničku a založila si vlastnú rodinu.

Kým Ferdinand a Cecília žili, ostali spolu v písomnom styku. Neskôr po Cecíliinej smrti styky medzi rodinami postupne ustali, kým ich neoživil právnik záchrankyne Tomáš Čentéš, ktorý sa dozvedel príbeh od svojej babičky.

Titul Spravodlivý medzi národmi je každoročným ocenením, ktorým

Rodina Felsenburgovcov

sa vyjadruje úcta a obdiv nad veľkými činmi obyčajných ľudí, ktorí riskovali vlastný život pri záchrane prenasledovaných židovských spoluobčanov. Je prejavom vďaky židovského národa ľuďom nežidovského pôvodu za záchranu Židov.

Do zoznamu ocenených v roku 2019 zapísali Cecíliu Scheibenreifovú i Rudolfa Scheibenreifa.

Ich mená sú vytesané do Múru cti v Záhrade Spravodlivých v JAD VASHEM /Jad Vašem/ v Jeruzaleme.